

ЕМОЦІЇ ТА ЇХ ВЕРБАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АМЕРИКАНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ

У статті розглянуті основні підходи до визначення сутності поняття «емоція» та становлення вербальних проявів емоцій в українській та американській лінгвокультурах. Описані класифікації емоційних репрезентацій за різними критеріями та уявленнями про емоції. Наведено перелік базових емоцій та проаналізовано спільні і відмінні риси у вираженні та інтерпретації емоцій в обох мовних культурах.

Ключові слова: емоція, лінгвокультура, когнітивна оцінка, конструктивні емоції, деструктивні емоції, базові емоції, периферійні емоції.

Людина не лише сприймає оточуючий світ та його явища, не лише впливає на нього та вносить корективи, а реагує на все, що відбувається в ньому. При чому така реакція нерідко є суб'єктивною, ситуативною і миттєвою. Одна й та сама подія може викликати різні емоції. Кожна людина щось любить, а до чогось байдужа, щось виликає в неї бурхливі відчуття, щось – лише подив.

Реакція людини на подразники та події навколишнього середовища є проявом емоцій. Поняття та сутність емоцій довгий час залишаються актуальним предметом обговорень представників різних наукових сфер. Актуалізація та збереження емоцій в мові сприяли проникненню в такі науки, як мовознавство та чимало нефілологічних дисциплін, а саме психологію та фізіологію. Емоції в лінгвістиці зайняли доволі стійку позицію і навіть виділилися в окремих напрямках – лінгвоемоціологію, або лінгвістику емоцій. Дослідження емоцій в лексико-граматичному, фразеологічному, синтаксичному та стилістичному аспектах набуло значного розмаху [2, 5, 17]. Низка робіт присвячена зіставленню окремих емоцій та їх проявів у споріднених та неспоріднених мовах [13, 16]. Протягом останнього десятиліття особлива увага приділяється аналізу емоцій на рівні тексту [1, 3, 7, 9]. Предметом дискусій є перш за все визначення поняття «емоція», закладеного у ньому змісту, способів класифікації проявів емоцій та сфери застосування отриманих даних.

У нашій статті ми більш детально зупинимось на аналізі дефініції поняття «емоція» через призму лінгвокультури. Дослідження емоцій в різних мовних культурах є тим цікавішим, оскільки особливості прояву емоцій мають національний характер, менталітет представників тієї чи іншої етнокультури. Значний інтерес до експлікації емоцій в мовній свідомості різних культур спричинив появу такого напрямку, як концептологія емоцій.

Метою нашої статті є виявлення основних наукових підходів до визначення сутності поняття «емоція» та становлення вербальних маркерів емоцій в українській та американській лінгвокультурах.

Однією зі складностей дослідження емоцій в лінгвістиці є відсутність чіткої дефініції даного поняття. Так, на сучасному етапі існує декілька підходів щодо визначення сутності емоцій.

Американські дослідники вживають цей термін, описуючи різноманітні емоційні реакції, такі як заздрість, розчарування, роздратування, стрес. Так, американський психолог С. Шехтер інтерпретує емоції як фізіологічне порушення, що виникає внаслідок фізіологічного збудження та когнітивної оцінки [19]. Іншими словами, у відповідь на конкретну ситуацію відбувається фізіологічне збудження, яке потребує оцінки того, що викликало реакцію. Тип емоції, яка з'являється у відповідь на стимул, залежить не від фізіологічної реакції індивіда і відчуттів, що він при цьому переживає, а від суб'єктивної оцінки ситуації індивідом [19].

Такі погляди були одночасно й проривом у дослідженні емоцій, і поштовхом до подальших дискусій. Саме присутність когнітивної оцінки в ланцюзі формування емоційної реакції викликала найбільше суперечок. Свою теорію стосовно формування емоцій висловив американський психолог польського походження Р. Зайонц. Він стверджував, що емоції можуть проявлятися без оцінки ситуації, тобто підсвідомо [18, с. 30].

Також до кінця невизначеним залишається питання: що було першим, сама емоція чи оцінка ситуації. Головними опонентами у цьому питанні були американські психологи Р. Зайонц та Р. Лазарус, чий погляд пізніше стали основою для формування когнітивної теорії емоцій.

Автор енциклопедії емоцій Г. Ріві пропонує трактувати емоції як реакції на зовнішні та внутрішні чинники, які можуть тривати від декількох секунд до декількох годин [18, с. 24].

Словник української мови (1971 р.) подає таке визначення поняття: «Емоція – це переживання людиною ставлення до дійсності, до особистого й навколишнього життя; душевне переживання, почуття людини. Такі психічні емоції, як радість, переляк, горе, страх, сором, особливо, коли вони з'являються несподівано, викликають почастішання або уповільнення скорочень серця» [12, с. 477].

У тлумачному словнику української мови запропоновано декілька визначень поняття «емоція»: 1) суб'єктивний стан людини чи тварини у формі переживань; 2) переживання людиною свого ставлення до дійсності, навколишнього середовища [14].

У літературознавчому словнику-довіднику емоції трактуються як «психічні стани, акти, які проявляються у свідомості людини у вигляді переживань, чуттєвого збудження» [6, с. 228]. Емоції, за словником-довідником, відбивають ставлення людини до дійсності, як прості форми чуттєвого контакту з навколишнім середовищем [6, с. 228].

Проаналізувавши зазначені підходи до розуміння емоцій, ми можемо підсумувати, що представники обох лінгвокультур дають відносно близькі за змістом пояснення терміна. Проте вони закладають у визначення поняття різний об'єм інформації: деякі дослідники обмежуються лише поясненням емоцій з точки зору реагування на ситуацію [6, 14]. Інші включають до ланцюга формування емоцій суб'єктивну оцінку стану речей, фізіологічні зміни в організмі, тривалість прояву емоційної репрезентації та чимало інших чинників [8, 12, 18, 19].

Дослідивши запропоновані визначення в обох лінгвокультурах, ми приймаємо за універсальне визначення таке, що пояснює емоції як суб'єктивне ставлення людини до предметів і явищ навколишньої дійсності. Інакше кажучи, індивідуальна реакція людини на зовнішні та внутрішні стимули.

Тлумачні словники фіксують різну кількість емоційних репрезентацій. Загальна кількість емоцій ще й досі залишається невизначеною. Представники багатьох наукових сфер не раз зверталися до цього питання. З точки зору фізіологів, список емоційних станів нараховує більше 500 одиниць [20, с. 281]. Варто зазначити, що цей перелік є чи не найвичерпнішим, оскільки решта значно поступається йому в кількості.

Не менше суперечливих думок побутує і серед підходів до класифікації емоцій. На сьогоднішній день не існує єдиної класифікації емоційних станів. Всі існуючі класифікації мають недоліки, нерідко переходять одна в одну, охоплюють різну кількість критеріїв та уявлень про емоції.

Емоції відповідно до потреби та сфери застосування за Б.І. Додоновим поділяються на: альтруїстичні (потреба допомогти оточуючим), комунікативні (потреба у спілкуванні), флористичні (потреба у самоствердженні та славі), практичні (виникають в процесі виконання якихось завдань, успішним або невдалим перебігом роботи), пугнічні (потреба подолати небезпеку), романтичні (очікування чогось світлого та чистого), гностичні (прагнення збагнути невідоме), естетичні (потреба у гармонії), гедоністичні (задоволення душевних та тілесних потреб), акизитивні (прагнення до накопичення, яке виходить за межі реальних потреб) [4, с. 445]. Такий критерій для класифікації викликав критику, оскільки дослідження емоцій полягає не лише у співвіднесенні їх з окремими потребами, а і у визначенні якості емоційних переживань та їх ролі для індивіда [4, с. 445].

З точки зору оціночного критерію емотиви поділяють на позитивні та негативні, стверджуючи, що смуток і страх належать до однієї категорії і відрізняються лише ступенем стилістичної навантаженості, або зарядом негативу [18, с. 31]. Щоправда більшість дослідників погоджуються у тому, що така класифікація є не зовсім адекватною [10, 18]. Як компромісний варіант Л.І. Ніколаєнко пропонує впровадити терміни «конструктивні емоції» та «деструктивні емоції», що, на її думку, дасть можливість більш глибоко і всебічно оцінити ситуацію не лише з точки зору бажаної чи небажаної для суб'єкта [10].

На підтримку такого підходу до класифікації емоцій виступив Л. Фестінгер [11]. Психолог зауважує, що позитивні емоції проявляються у тому разі, коли заплановане втілюється в життя без перешкод на своєму шляху. Негативні емоційні прояви з'являються в результаті невідповідності між дійсним станом речей та запланованим результатом. Така невідповідність між очікуваним та реальним пояснює існування позитивних та негативних емоцій [11]. Цей підхід до двоїстої природи емоцій не розкриває розмаїття можливих емоційних репрезентацій і зміщує основний акцент на суб'єкта ситуації без врахування предметної діяльності, через яку суб'єкт контактує з оточуючим середовищем.

Більшість дослідників як у царині лінгвістичних, так і психологічних наук погоджуються у тому, що всі емоції можна умовно поділити на ядерні (базові) та периферійні (див., напр., [4, 8, 11]). З таким універсальним підходом до класифікації емоційних проявів погоджується переважна більшість науковців, прихильників дискретної моделі емоційної сфери людини (див., напр., [4, 8, 11]).

Проте чимало розбіжностей спостерігається у визначенні переліку базових емоцій в словниках різних мов. Кількість таких емоцій переважно варіює від 2 до 10 одиниць. Словник лінгвістичних термінів виділяє 5 базових емоцій: любов, страх, злість, щастя, смуток [20]. Один із найбільш відомих американських психологів, спеціаліст в області психології емоцій П. Екман виділяє 6 базових емоційних проявів: гнів, страх, відраза, подив, сум, радість [11]. Не менш видатний психолог Р. Плутчик виокремлює 8 фундаментальних емоцій, які в свою чергу об'єднує в пари, пов'язані спільною дією: гнів-страх, схвалення-відраза, радість-зневіра, очікування-подив [4, с. 445]. Одну із найбільш вичерпних класифікацій запропонував американський психолог К.Є. Ізард. Він виділяє 10 фундаментальних емоцій: інтерес-хвилювання, радість, горе-страждання, гнів, відраза, презирство, страх, подив, сором, провина [8]. Особливу увагу К.Є. Ізард приділяє страху, виокремлюючи його як найсильнішу негативну емоцію. Саму по собі емоцію К.Є. Ізард розглядає як єдність трьох складових: 1) активність мозку та нервової системи; 2) діяльність мускулатури та мимічної, пантомімічної експресії; 3) суб'єктивного переживання [8]. Отже думка вчених стосовно таких емоційних станів, як радість-щастя, страх, гнів-злість збігається. Емоційні прояви відрази та подиву відносять до базових переважна більшість вчених, в той же час їх думка значно різниться стосовно решти емоцій, а саме: любові, суму, схвалення, недовіри, очікування, страждання, сорому та провини.

Попри значні розбіжності у підходах до визначення та вивчення емоцій дослідники погоджуються у тому, що кожна мова має свій своєрідний лексикон, тобто, слова, які не лише позначають емоції, а й несуть особливе стилістичне навантаження. Такий лексикон переважно складається з іменників та прикметників, наприклад *страх, зневага, гордість, сумний, злий* і т.п.

Лексика, яка маркує окремий емоційний стан, формує лексико-семантичне поле емоції. Так, приміром, емоційне поле *ANGER* включає такі одиниці: *anger, wrath, fury, frustration, ire, irritation, rage, annoyance, indignation*. Деякі з цих слів мають більш виражене емоційне навантаження, інші лише частково передають емоційний стан. З-поміж перелічених вище іменників *anger* має універсальний характер, більш яскраво виражене емоційне забарвлення має *rage*, яке в свою чергу є стилістично слабшим за *fury* [20, с. 281]. Відповідне лексико-семантичне поле *ЗЛОСТІ* в українській мові містить такі елементи: *гнів, злість, лють, несамовитість, злоба, озлобленість, жовч, розлюченість, шал, шаленство, неприязнь*, вже не кажучи про велику кількість діалектичних слів, наприклад, *пересердя, ярість, пасія*. Іменники *несамовитість, шаленство, шал* мають підсилене стилістичне забарвлення, в той час як *злість, гнів, злоба* мають слабкішу конотацію [15].

В жодній мові не існує цілковито еквівалентних позначень емоцій, лексико-семантичне поле слова в одній мові може нараховувати декілька слів, в той час як у іншій мові їх кількість перевищуватиме в кілька разів [20, с. 282].

П. Екман, провівши крос-культурний експеримент, дійшов висновку, що між різними лінгвокультурами все ж простежуються спільні риси у вираженні та сприйнятті емоцій [11]. Серед таких інтернаціональних емоцій переважають здебільшого негативні, а саме: страх, злість, смуток. П. Екман наголошує, що крім виражальних засобів,

особлива увага при дослідженні сфери емоцій повинна приділятися тривалості прояву емоційної реакції [11].

Проаналізувавши зазначені підходи до визначення та класифікації емоцій, робимо висновок, що емоції мають внутрішні та зовнішні причини виникнення. До зовнішніх причин можна віднести певну ситуацію, стан речей, який стимулює відповідну емоційну реакцію. Внутрішні причини обумовлені суб'єктивним сприйняттям, інтелектуальною оцінкою стану речей як бажаних чи небажаних для індивіда. Емоція не має сталого характеру. Навіть одна і та сама людина, опинившись у схожих ситуаціях, може переживати зовсім різні емоції і відповідно реагувати по-різному, тому досліджуючи емоції слід брати до уваги не лише початковий та кінцевий результат, стимул та реакцію індивіда, а й інші фактори, такі як час та якість емоційного переживання, значення емоцій в житті людини (тварини), суб'єктивне сприйняття ситуації (ситуація може бути бажаною для одного суб'єкта і водночас небажаною для іншого).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамчук Т.В. Тематизация эмоций в тексте: на материале соврем. англ. яз.: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Т.В. Адамчук. – Саранск, 1996. – 189 с.
2. Арнольд М.Б., Гассон, Дж.А. Чувства и эмоции как динамические факторы интеграции личности // Виллонс В. Психология эмоций / М.Б. Арнольд, Дж.А. Гассон. – СПб.: Питер, 2004. – С. 197-209.
3. Астен Т.Б. Формирование межтекстуального эмоционального фона средствами английского языка: на материале произведений С.Моэма: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Т.Б. Астен. – Волгоград, 2000. – 174 с.
4. Варій М.Й. Загальна психологія: навчальний посібник / М.Й. Варій. – Вид. 2-ге, випр. і доп. – К.: «Центр учбової літератури», 2007. – 968 с.
5. Вежбицкая А. Сопоставление культур через посредство лексики и грамматики / Пер. с англ. А.Д. Шмелева / А. Вежбицкая. – М.: Языки славянской культуры, 2001. – 272 с.
6. Гром'як Р.Т., Ковалів Ю.І. та ін. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів. – К.: ВЦ «Академія», 1997. – 752 с.
7. Жура В.В. Эмоциональный дейксис в вербальном поведении английской языковой личности: на материале англоязычной художественной литературы: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / В.В. Жура. – Волгоград, 2000. – 200 с.
8. Изард И. Эмоции человека / И. Изард. – М., 1980. – С. 42-45.
9. Ионова С.В. Эмотивность текста как лингвистическая проблема : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / С.В. Ионова. – Волгоград, 1998. – 197 с.
10. Ніколаєнко Л.І. Категоризація і мовне вираження емоцій співчуття та злорадства (на матеріалі української, російської і польської мов) // Мовознавство / Л.І. Ніколаєнко. – 2005. – № 1. – С. 45-57.
11. Психологос. Энциклопедия практической психологии [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.psychologos.ru/articles/view/teoriya_kognitivnogo_dissonansa.
12. Словник української мови, в 11-ти томах. – Том 2 – К.: Наукова думка, 1971. – С. 477.
13. Стародубцева А.В. Исследование концептуального пространства «эмоция» в тексте: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / А.В. Стародубцева. – Барнаул, 2004. – 147 с.

14. Тлумачний словник української мови [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://eslovnik.com/%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D1%86%D1%96%D1%8F>

15. Український лінгвістичний портал [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>

16. Филимонова О.Е. Язык эмоций в английском тексте. Когнитивный и коммуникативный аспекты: монография / О.Е. Филимонова. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2001. – 259 с.

17. Шаховський В.І. Категоризація емоцій у лексико-семантичній системі мови [Текст] / В.І. Шаховський. – М.: ЛКИ, 2008. – 208с.

18. Reevy, G.M., with Malamud Ozer, Y., & Ito, Y. Encyclopedia of Emotion, Two volumes / Gretchen M. Reevy, Yvette Malamud Ozer, Yuri Ito. – Westport, CT: ABC-CLIO/Greenwood Press, 2010. – 675 p.

19. Schachter S. Emotion, Obesity and Crime / Stanley Schachter. – New York, NY: Academic Press, 1971. – 195 p.

20. Strazny P. Encyclopedia of Linguistics / Philipp Strazny. – Chicago: Fitzroy Dearborn, 2005. – 1243 p.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2014 р.

Мандер С.Н., асп.,

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

ЕМОЦИИ И ИХ ВЕРБАЛЬНАЯ РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ В УКРАИНСКОЙ И АМЕРИКАНСКОЙ ЛИНГВОКУЛЬТУРАХ

В статье были рассмотрены основные подходы к определению сущности понятия «эмоция» и становлению вербальных проявлений эмоций в украинской и американской лингвокультурах. Описаны классификации эмоциональных репрезентаций по различным критериям и представлениям об эмоциях. Приведён перечень базовых эмоций и проанализированы общие и различные черты в способах выражения и интерпретации эмоций в обеих языковых культурах.

Ключевые слова: эмоция, лингвокультура, когнитивная оценка, конструктивные эмоции, деструктивные эмоции, базовые эмоции, периферийные эмоции.

S. Mander, PhD student,

Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

EMOTIONS AND THEIR VERBAL REPRESENTATION IN UKRAINIAN AND AMERICAN LINGUOCULTURES

In the article main approaches to the definition of emotions and verbalization of emotions in Ukrainian and American linguocultures were analyzed. Classifications of emotions according to a number of criteria and views were described. Basic emotions as well as common and distinct features of expression and interpretation of emotions in both linguocultures were studied.

Key words: *emotion, linguoculture, cognitive evaluation, constructive emotions, destructive emotions, basic emotions, peripheral emotions.*

УДК 811.134.2'25

Марховська А.Ю., асп.,
Інститут філології КНУ імени Тараса Шевченка, м. Київ

ДИСФЕМІЗМИ ТА ЕВФЕМІЗМИ У СУЧАСНІЙ ІСПАНСЬКОМОВНІЙ ПРОЗІ ТА ЇЇ ПЕРЕКЛАДАХ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

У статті розглядається зв'язок між евфемізмами і дисфемізмами та шляхи відтворення іспанських художніх дисфемізмів українською мовою. Зроблено висновок про зростання кількості дисфемізмів в сучасній українській мові, що сприяє більшій адекватності цих перекладів.

Ключові слова: *художній переклад, евфемізм, дисфемізм, непрямі номінація, адекватність.*

У своїй професійній діяльності перекладач художньої літератури має справу з різноманітними виразними засобами мови оригіналу, до числа яких входять і різновиди непрямі номінації, серед яких не останнє місце належить евфемізму та дисфемізму. За визначенням тлумачного словника Королівської Іспанської Академії, евфемізм – це пом'якшення або прикрашення думок, пряме вираження яких було б занадто жорстким або звучало б негарно (*Manifestación suave o decorosa de ideas cuya recta y franca expresión sería dura o malsonante* [13]), наприклад, *persona de edad avanzada* – *особа літнього віку*; *africano de color* – *афроамериканець*; *proceso de paz* – *миротворчий процес* тощо. У свою чергу, дисфемізм – це спосіб висловлення, який полягає у наданні явищам дійсності пейоративних характеристик з метою зниження реєстру, на противагу евфемізму (*Modo de decir que consiste en nombrar una realidad con una expresión peyorativa o con intención de rebajarla de categoría, en oposición a eufemismo* [13]), наприклад, *basura, chatarra* – *ла коміда де мала calidad* (сміття – продукти харчування низької якості); *caja tonta* – *la televisión* (“дурна скринька” – телевізор); *árboles muertos* – *el papel* (мертві дерева – папір); *matasanos* – *médico* (“вбивця здорових” – лікар).

Існує чимало поглядів на суть та функції евфемізмів і дисфемізмів, а також на зв'язок між ними. З одного боку, евфемізм і дисфемізм можна вважати двома проявами одного й того ж явища, адже обидва працюють за тим самим механізмом, який дозволяє називати предмет не тим словом, яке дійсно його позначає, а словом чи словосполученням, яке здається більш суспільно прийнятним. Різниця між евфемізмом та дисфемізмом полягає у тому, що перший ми вживаємо для номінації тих предметів, до